

Kijkkader Kansen(on)gelijkheid

Inleiding

Het Expeditieteam doet onderzoek naar de leraar van morgen. Maar dé leraar bestaat niet: het beroepsbeeld is veelzijdig. Navigeren in het onderwijslandschap is dynamisch en vraagt om het creëren van routes en afstemming van die routes door het hele systeem van leraarschap: de leraar, het lerarenteam, de schoolorganisatie, de lerarenopleiding en het beleid. Hiervoor is op alle niveaus adaptief vermogen nodig. In de context van actuele ontwikkelvraagstukken onderzoeken we hoe leraren en andere betrokkenen in het onderwijsveld betekenis geven, besluiten vormen en nieuwe handelingsvoornemens maken.

Deze onderwijsvraagstukken betreffen complexe, relevante én in de praktijk herkenbare vraagstukken die in het onderwijs zowel op micro, meso als macroniveau spelen en welke om een reactie van de verschillende actoren in het onderwijs vragen. Een van deze actuele onderwijsvraagstukken is 'Kansen(on)gelijkheid'.

Het Onderwijsvraagstuk Kansen(on)gelijkheid

Kansenongelijkheid is een maatschappelijk probleem, zowel oorzaken als gevolgen manifesteren zich maatschappelijk. Bijvoorbeeld sociaal-economische tweedeling in de maatschappij zet zich door naar segregatie van woonomstandigheden, ongelijke toegang tot een gezond en welvend leven. Kansen(on)gelijkheid is daarmee deels een politiek probleem, de oplossingen moeten gezocht worden in bestrijding van woonsegregatie, toegankelijkheid van gezondheidszorg, bestrijding van analfabetisme etc. (Slechts) een deel van het probleem en de oplossing is in het onderwijs te vinden.

Het expeditieteam is begonnen het onderwijsvraagstuk kansen(on)gelijkheid te beschrijven. Echter met het oog op het in kaart brengen van adaptief vermogen van actoren op verschillende niveaus in het systeem leraarschap, was het nodig beeld te krijgen van hoe onderwijs gezien wordt als veranderveld voor kansenongelijkheid. Er zijn verschillende kijkrichtingen (perspectieven) op kansen(on)gelijkheid, die mogelijk de betekenisverlening van actoren beïnvloeden. Vergelijkbaar is het belang van beroepsidentiteit van leraren voor het adaptief vermogen van de leraar. Enkele bronnen zijn doorgenomen om een overzicht te maken van mogelijke kijkrichtingen. Het daaruit voortvloeiende kijkkader geeft munitie om het proces van betekenisgeving, besluitvorming en (voorgenomen) handelen rond kansen(on)gelijkheid te volgen en helpt actoren in het systeem zelf bewust te worden van mogelijke verschillen in kijkrichtingen van actoren in het systeem.

Kijkkader Kansen(on)gelijkheid

Betekenisgeving aan veranderingen die te maken hebben met streven naar meer kansengelijkheid (en daaruit volgend besluitvorming en voorgenomen handelen) lijkt plaats te kunnen vinden op 3 dimensies:

I DOEL-MIDDEEL dimensie: hoe denken mensen over / geven ze betekenis aan het doel van kansengelijkheid en welke middelen zien ze daar van toepassing?

- doelperspectief
- middelperspectief
- resources perspectief

II RATIONALE dimensie: hoe leggen mensen ontstaan, bestaan en bestrijden van kansenongelijkheid uit?

- sociologisch perspectief
- onderwijspolitiek perspectief
- onderwijskundig perspectief

III INTERVENTIE dimensie: hoe zien mensen zichzelf en anderen als actoren in het realiseren van meer kansengelijkheid en aan welke concrete interventies denken zij?

- actorperspectief
- interventieperspectief micro, meso
- interventieperspectief meso, macro

I DOEL-MIDDEEL dimensie

DOEL perspectief

Welke doelen heeft men voor ogen als het gaat over kansengelijkheid: gelijke kansen voor wat?

- Economisch: kans op een succesvolle loopbaan, welvaart
- Meritocratisch: kans op succes op school, kans op doorstroming, kans op diplomering
- Sociaal-emotioneel: kans op een gelukkig leven, op welzijn

Het vraagstuk laat natuurlijk zien dat er samenhang is tussen deze verschillende gelijke-kansen doelen: meritocratisch succes hangt samen met economisch en sociaal-emotioneel succes: bijv concreet schoolsucces geeft hoger inkomen en langere goede gezondheid. Dit is geen oorzakelijk verband, want de andere kant op redenerend is ook het geval: lagere welvaart en welzijn hangt samen met minder kans van slagen op school. Bijv concreet: kinderen uit lagere soc-economische milieus beginnen vaak al met een achterstand op school.

In dit kansen(on)gelijkheidsverhaal lijkt onderwijs in elk geval een sleutel tot verandering. Overall doel is kinderen optimaal leerkansen te bieden op basis van hun individuele mogelijkheden en niet op basis van hun sociale achtergrond.

MIDDEL perspectief

Hoe wil je kansengelijkheid in het onderwijs bereiken, vier “routes”:

1. Door zoveel mogelijk aan te sluiten bij behoeften, mogelijkheden, talenten van leerlingen
2. Door alle leerlingen zoveel mogelijk gelijke doelen in het onderwijs te laten behalen
3. Door de leermogelijkheden en onderwijskwaliteit op alle scholen hetzelfde te maken
4. Door extra middelen in te zetten voor kwetsbare groepen leerlingen

Deze verschillende gedachten over hoe onderwijs zou kunnen bijdragen aan kansengelijkheid gaan niet per sé en altijd samen. Meer aansluiten bij talenten van kinderen bijvoorbeeld, kan verschillen tussen leerlingen vergroten. Vanuit soc emotioneel perspectief (welzijn) wil je misschien route 1 lopen, vanuit meritocratisch perspectief eerder routes 2, 3, 4.

Op de achtergrond van alle routes speelt het paradoxale gegeven dat om alle leerlingen gelijke kansen te beïden je ze ongelijk moet behandelen: sommige groepen leerlingen hebben meer en ander aanbod nodig om dezelfde ontwikkelkansen te krijgen.

RESOURCES perspectief

Kansenongelijkheid bestrijden begint bij de gedachte dat in het onderwijs de middelen die we tot onze beschikking hebben zo moeten worden verdeeld over leerlingen dat zij gelijke kansen hebben. Vervolgens denkt men heel verschillend over het precieze doel (zie hierboven), en wat dan een eerlijke verdeling van middelen is. De middelen: tijd en aandacht. Mogelijke verdelingen (overlapt deels met de routes van hierboven):

1. Alle leerlingen krijgen precies evenveel tijd en aandacht van de leraar. = equal distribution of resources
2. Leerlingen met een (om verschillende redenen) opgelopen achterstand of leerbehoefte krijgen meer tijd en aandacht. = compensatory distribution of resources
3. Leerlingen die hun best doen worden beloond met meer tijd en aandacht = moralistic distribution of resources
4. Leerlingen krijgen allemaal evenveel toegang tot de wedstrijd van het presteren, een equal race for unequal rewards = meritocratic distribution of resources

Andere indeling die ook weer deels overlapt: Van Vlijfeijken et al maakt onderscheid tussen:

- equity principle (vgl meritocratic distribution): alle leerlingen krijgen wat ze verdienen / aan kunnen: je stemt af op verschillende capaciteiten en inspanningen

van leerlingen; equity principle leidt tot ongelijkheid, maar eentje die we acceptabel vinden omdat het streeft naar 'aansluiten bij leerbehoeften kind'

- equality principle (vgl democratic en moralistic distribution): streven naar gelijke leerresultaten (dan is ongelijke verdeling van resources geaccepteerd want sommigen hebben meer/anders nodig om tot leerresultaten te komen) of streven naar een gelijke (democratische) verdeling van resources
- need principle (vgl compensatory distribution): afstemmen op wat een leerling nodig heeft, doel is gelijke opportuniteiten te creëren door een unequal distribution of resources. Verwachting is niet dat dit tot equal outcomes kan leiden, maar wel ieder kind een eerlijke kans. Binnen dit principe vooral meer tijd en aandacht naar leerlingen met achterstanden.

II RATIONALE dimensie

SOCIOLOGISCH perspectief

Kansen(on)gelijkheid is een probleem dat zich op maatschappelijk niveau manifesteert en in essentie gaat om ongelijkheid in omstandigheden van opgroeien: financiële verschillen, verschil in opleidingsniveau, verschillen in leefomstandigheden op wijkniveau etc

POLITIEK perspectief

De politiek, beleid op regionaal en landelijk niveau maakt bepaalde keuzen in de maatschappij als geheel (gemeentebeleid, zorgbeleid, woonbeleid etc) die invloed hebben op kansen(on)gelijkheid. Ook het onderwijsstelsel en de financiering daarvan is een product van landelijke politiek. Grote thema's zijn in dit licht segregatie van wijken en schoolpopulaties, en vroege selectie.

CULTUREEL perspectief

De samenleving erkent culturele diversiteit in allerlei opzichten (etnisch, religie, gender, soc-ec) en streeft naar inclusiviteit: een inclusieve samenleving en inclusief onderwijs. Bij die inclusiviteitsgedachte past kansengelijkheid.

ONDERWIJSKUNDIG perspectief

De kansen van leerlingen in het onderwijs worden bepaald door zowel organisatie als vormgeving van het onderwijs, specifiek zijn de volgende 4 factoren van invloed:

1. Inhoud van het onderwijs (het curriculum)
2. Tijd (beschikbare effectieve leertijd)

3. Moeilijkheidsgraad (welke uitdaging wordt geboden)
4. Kwaliteit (van de leraar, de uitleg, het leerklimaat)

III INTERVENTIE dimensie

ACTOR perspectief (micro)

Kansen(on)gelijkheid is een complex probleem dat zich op macro, meso en microniveau van maatschappij en onderwijs manifesteert. Op al deze niveaus is het interessant na te gaan in hoeverre individuen en instanties zich actor voelen in het probleem. Dit perspectief staat eigenlijk voor het systeembewustzijn in het decor van kansengelijkheid en eigen rolopvattingen daarin:

1. Visie: heeft iemand kennis en opvattingen over kans(en)gelijkheid, mechanismen die een rol spelen en interventies die verandering kunnen brengen
2. Eigenaarschap: voelt iemand zich verantwoordelijk voor het verbeteren van kansengelijkheid
3. Agency: ervaart iemand dat je iets kunt doen aan verbeteren kansengelijkheid

MICRO/MESO perspectief

- Inhoud: extra aandacht voor taalontwikkeling, aandacht voor zelf-regulatie
- Tijd: verlengen effectieve leertijd met voor- en naschoolse settings, ouderbetrokkenheid verhogen
- Graad: hoge verwachtingen, uitdagende leertaken
- Kwaliteit: cultureel responsief onderwijs, kwaliteit leraren verhogen, effectieve didactieken (bijv expliciete directe instructie, differentiatie), verhogen motivatie/betrokkenheid leerlingen

MESO/MACRO perspectief

Concrete interventies komen deels voort uit bewezen effectieve onderwijskundige kennis, deels zijn ze meer visionair. Bijvoorbeeld:

- Brede samenwerking tussen binnen- en buitenschoolse partijen aan gemeenschappelijke visie en gezamenlijke interventies;

Geraadpleegde bronnen

Denessen, E. (2021). Gelijke kansen in het onderwijs. In M. van Vijfeijken (red.), *Wat is eerlijk? Werken aan kansengelijkheid in het onderwijs* (pp.10-20). Nijmegen: HAN UAS.

Jencks, C. (2008). Whom must we treat equally for educational opportunity to be equal? *Ethics*, 98(3), 518-533.

Van Vijfeijken, M., Denessen, E., Van Schilt-Mol, T., & Scholte, R. H. J. (2021). Equity, Equality, and Need: A Qualitative Study into Teachers' Professional Trade-Offs in Justifying Their Differentiation Practice. *Open Journal of Social Sciences*, 9, 236-257.

Webinar kansenongelijkheid (verslag) (2022). Webinar uit de reeks CAOP-webinars over 'Werken in het onderwijs' (op 1 februari 2022). Zie: <https://www.caop.nl/artikelen/2022/kansengelijkheid-in-het-onderwijs-kan-wel-wat-verontwaardiging-gebruiken/>

Meer lezen over de Expeditie? Op onze website lees je meer over onze activiteiten en producten: <https://expeditielerarenagenda.nl>.

Bronvermelding

Expeditie Lerarenagenda (2022). Kijkkader Kansen(on)gelijkheid, www.expeditielerarenagenda.nl

De Expeditie Lerarenagenda is gefinancierd door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek. Projectnummer: 40.5. 19810.024.